Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 4. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3632/2013, ECLI:CZ:NS:2014:29.CDO.3632.2013.1

Číslo: 96/2014

Právní věta:

Při posouzení přípustnosti dovolání proti usnesení, jímž odvolací soud potvrdil usnesení, kterým soud prvního stupně nepřiznal účastníku osvobození od soudního poplatku, se neuplatní hodnotové omezení podle ustanovení § 238 odst. 1 písm. d) o. s. ř.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 29.04.2014

Spisová značka: 29 Cdo 3632/2013

Číslo rozhodnutí: 96

Číslo sešitu: 9

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Dovolání, Poplatky soudní

Předpisy: § 138 odst. 1 předpisu č. 99/11963Sb.
§ 238 odst. 1 písm. d) předpisu č. 99/1963Sb. ve znění do 31.12.2013

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

V r c h n í s o u d v Praze k odvolání žalovaného usnesením ze dne 27. 6. 2013 potvrdil usnesení ze dne 13. 3. 2013, jímž M ě s t s k ý s o u d v Praze zamítl návrh žalovaného na přiznání osvobození od soudních poplatků.

Odvolací soud (ve shodě se soudem prvního stupně) vyšel z toho, že:

> *1) Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 29. 11. 2012 ponechal v platnosti směnečný platební rozkaz ze dne 31. 5. 2011, jímž uložil žalovanému zaplatit žalobkyni částku 4 495 296 Kč s 6% úrokem od 15. 12. 2010 do zaplacení, směnečnou odměnu 14 984 Kč a náklady řízení.*
>
> *2) Proti shora uvedenému rozsudku podal žalovaný včasné odvolání, domáhaje se jeho zrušení.*
>
> *3) Městský soud v Praze usnesením ze dne 31. 12. 2012 vyzval žalovaného, aby do tří dnů od doručení usnesení zaplatil soudní poplatek za odvolání ve výši 225 510 Kč, s tím, že nebude-li soudní poplatek ve stanovené lhůtě zaplacen, bude odvolací řízení zastaveno. Soud však řízení nezastaví, je-li tu nebezpečí z prodlení, v jehož důsledku by poplatníku mohla vzniknout újma, jestliže poplatník ve stanovené lhůtě sdělí soudu okolnosti, které toto nebezpečí osvědčují, a*

doloží, že bez své viny nemohl soudní poplatek dosud zaplatit.

4) Podáním ze dne 14. 1. 2013, doplněným podáním ze dne 18. 2. 2013, žalovaný požádal o přiznání osvobození od soudních poplatků podle ustanovení § 138 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, s argumentem, že jeho majetkové poměry, které současně doložil, takovýto postup plně odůvodňují.

Na tomto základě odvolací soud přitakal závěru soudu prvního stupně, podle něhož „z tvrzení žalovaného nevyplývá, že by příčinou případné nepříznivé majetkové (finanční) situace žalovaného byl zásah vyšší moci, živelná pohroma či odcizení majetku, zdravotní důvody na straně jeho či jeho rodiny, ani jiné závažné důvody, které by bránily dosažení vyšších výdělků. Je tedy namístě závěr soudu o tom, že případná nepříznivá majetková (finanční) situace žalovaného nevznikla v důsledku okolností neovlivnitelných samotným žadatelem a již z takového důvodu nemůže být návrh na osvobození od soudního poplatku důvodný, a to ani částečně".

„Navíc na osobu žalovaného nelze pohlížet jako na osobu nemajetnou, neschopnou si obstarat prostředky na úhradu soudního poplatku za podané odvolání. Žalovaný má pravidelný měsíční příjem, stejně jako jeho manželka, se kterou žije ve společné domácnosti, žalovaný vlastní 50% podíl ve společnosti T., spol. s r. o. Uvedené je postačující k závěru o tom, že žalovaný je schopen si prostředky na zaplacení soudního poplatku ve vyměřené výši obstarat a nejsou u něj dány předpoklady pro osvobození od placení soudního poplatku. Sama okolnost, že žalovaný má vyživovací povinnost a případně momentálně nemá dostatek finanční hotovosti na zaplacení soudního poplatku, není důvodem pro přiznání osvobození. Dopad, který má příjem žalovaného do jeho současných finančních poměrů, nelze řešit formou úlevy na soudním poplatku a ve svém důsledku přenášet na stát důsledek momentální finanční situace žalovaného".

Dále doplnil, že „pro případ nepřiznání osvobození od soudních poplatků musí být účastníku řízení, za účelem možnosti uplatnění práva na soudní ochranu, poskytnut reálný časový prostor pro úhradu soudního poplatku a pro pokračování v řízení ve věci samé. Jestliže tak učinil soud prvního stupně v rámci rozhodnutí podle § 138 odst. 1 o. s. ř. a počátek tohoto časového prostoru limitoval právní mocí rozhodnutí o nepřiznání osvobození, nelze mu vytknout procesní pochybení. Je třeba si uvědomit, že se jedná o dodatečný časový prostor, když k zaplacení soudního poplatku s určením lhůty byl žalovaný již soudem řádně vyzván".

Proti usnesení odvolacího soudu podal žalovaný dovolání, které považuje za přípustné podle ustanovení § 237 o. s. ř., maje za to, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky procesního práva, která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena. Konkrétně jde o interpretaci ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř., totiž, zda „lze uvažovat o osvobození od placení soudních poplatků i za předpokladu, kdy se žadatel nachází v takové (finanční) majetkové situaci, která mu neumožňuje zaplacení soudního poplatku, ačkoli okolnosti vzniku takové situace nelze podřadit pod zásah vyšší moci, event. taková situace nevznikla v důsledku nepředvídatelných okolností, které nemají původ v podnikání".

Dovolatel akcentuje, že odvolací soud věc nesprávně právně posoudil, když při rozhodování o žádosti o osvobození od soudních poplatků nerespektoval závěry formulované Ústavním soudem v nálezech ze dne 2. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/08 a ze dne 1. 12. 2010, sp. zn. I. ÚS 2381/10.

Podle dovolatele určujícím kritériem pro rozhodnutí o návrhu účastníka na přiznání osvobození od soudního poplatku je objektivní schopnost zaplatit soudní poplatek ve stanovené výši. Je-li dána objektivní neschopnost účastníka zaplatit soudní poplatek, může soud dospět k závěru o nepřiznání osvobození od soudních poplatků toliko v případě, kdy jde o svévolné či zřejmě neúspěšné uplatňování práva. Odvolací soud (i soud prvního stupně) „se tak namísto relevantních kritérií pro

posouzení předpokladů pro osvobození od soudního poplatku zabývaly otázkami toliko podružnými (okolnostmi vzniku majetkové situace žalovaného), respektive nesprávně zhodnotily, že žalovaný má možnost opatřit si finanční prostředky k zaplacení soudního poplatku, ačkoli žalovaný doložil, že tomuto tak není". V této souvislosti poukázal (mimo jiné) na dopis ze dne 11. 2. 2013, kterým mu K. banka, a. s., sdělila, že jeho žádosti o poskytnutí úvěru (určeného k zaplacení soudního poplatku) nelze vyhovět.

Konečně dovolatel odvolacímu soudu vytýká, že mu byla rozhodnutím soudu prvního stupně uložena povinnost zaplatit soudní poplatek ve lhůtě do tří dnů od právní moci rozhodnutí, jímž byla zamítnuta jeho žádost o přiznání osvobození od soudních poplatků. Nebyl mu tak poskytnut „reálný časový prostor" k úhradě soudního poplatku, čímž bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces.

Proto požaduje, aby Nejvyšší soud rozhodnutí soudů nižších stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Dovolání žalovaného je přípustné podle ustanovení § 237 o. s. ř., a to v otázce dovolatelem otevřené, týkající se výkladu ustanovení § 138 o. s. ř.

Současně zde není dán žádný důvod pro omezení přípustnosti dovolání podle ustanovení § 238 o. s. ř. (srov. důvody usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 7. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1301/2013, uveřejněného pod číslem 99/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek – dále jen „R 99/2013").

V této souvislosti Nejvyšší soud dodává, že uvedené platí i z hlediska ustanovení § 238 odst. 1 písm. d) o. s. ř.; pro dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu, jímž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně o nepřiznání osvobození od soudních poplatků, totiž limit 50 000 Kč neplatí.

Je tomu tak již proto, že výše soudního poplatku nemusí zůstat po celou dobu řízení neměnná a případné osvobození od soudních poplatků se vztahuje i na náklady důkazů, které účastník řízení navrhl nebo které nařídil soud o skutečnostech jím uvedených anebo v jeho zájmu (§ 141 odst. 1 o. s. ř.).

Současně nelze přehlédnout, že aplikace ustanovení § 238 odst. 1 písm. d) o. s. ř. by ve skutečnosti ve svém důsledku znamenala, že řízení, jehož předmětem bude zaplacení částky 1 000 000 Kč (a soudní poplatek tak činí 50 000 Kč), bude pro nezaplacení soudního poplatku zastaveno, aniž by Nejvyšší soud mohl k dovolání účastníka přezkoumat správnost usnesení, jímž účastníku nebylo přiznáno osvobození od soudního poplatku. Jinak řečeno, případné nesprávné rozhodnutí odvolacího soudu o nepřiznání osvobození od soudních poplatků bude mít za následek zastavení řízení (pro nezaplacení soudního poplatku) ohledně částky výrazně převyšující limit 50 000 Kč. Pravomocným usnesením, jímž zamítne žádost účastníka o přiznání osvobození od soudních poplatků, je totiž soud vázán (§ 170 odst. 1 o. s. ř.) a později podané (nové) žádosti téhož účastníka o přiznání osvobození od soudních poplatků může soud vyhovět jen tehdy, změní-li se u účastníka (žadatele) poměry, z nichž soud vycházel v původním (zamítavém) rozhodnutí pro účely právního posouzení původní žádosti (k tomu viz R 99/2013 a usnesení ze dne 29. 1. 2014, sp. zn. 29 Cdo 4239/2013).

Podle ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř. na návrh může předseda senátu přiznat účastníkovi zčásti osvobození od soudních poplatků, odůvodňují-li to poměry účastníka a nejde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva; přiznat účastníkovi osvobození od soudních poplatků zcela lze pouze výjimečně, jsou-li proto zvlášť závažné důvody, a toto rozhodnutí musí být odůvodněno. Nerozhodne-li předseda senátu jinak, vztahuje se osvobození na celé řízení a má i

zpětnou účinnost; poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se však nevracejí.

Nejvyšší soud především zdůrazňuje, že v R 99/2013 formuloval a odůvodnil závěr, podle něhož:

> „Obecně platí, že osvobození od soudních poplatků může být přiznáno na jejich žádost fyzickým osobám, právnickým osobám, obcím nebo krajům. Účastníku nesmí být jen pro jeho nepříznivou majetkovou situaci znemožněno uplatňovat nebo bránit své právo u soudu a naplnit své právo na právní pomoc v občanském soudním řízení od počátku řízení. Při rozhodování o osvobození od soudních poplatků soud přihlíží k celkovým majetkovým poměrům žadatele, k výši soudního poplatku, k nákladům, které si pravděpodobně vyžádá dokazování, k povaze uplatněného nároku a k dalším podobným okolnostem. U fyzických osob bere v úvahu také jejich sociální poměry, zdravotní stav apod. Přihlédne nejen k výši příjmů žadatele a množství disponibilních finančních prostředků, ale též k jeho možnosti si tyto prostředky opatřit, jakož i k důsledkům, které by pro jeho poměry mohlo mít zaplacení příslušného soudního poplatku (nebo jiných plateb v příslušném řízení předpokládaných). U právnických osob a u fyzických osob, které jsou podnikateli, lze vzít v úvahu rovněž povahu jejich podnikatelské nebo jiné činnosti, stav a strukturu majetku, platební (ne)schopnost; je však též nutno přihlížet k tomu, zda se spekulativně nezbavily majetku či jiných výhod, aby se poplatkové povinnosti vyhnuly. Soud tedy zkoumá nejen faktické poměry žadatele v době podání žádosti, ale musí zvažovat, zda ze strany žadatele nejde o obcházení zákona za účelem získání neoprávněné výhody (osvobození od soudních poplatků). Celkové zhodnocení všech okolností, které vypovídají o poměrech účastníka, se pak musí promítnout do závěru, zda účastník (vedlejší účastník) je s ohledem na své poměry schopen zaplatit soudní poplatky a nést další výdaje spojené s řízením, včetně nákladů spojených s poskytnutím právní pomoci (se zastoupením). Jestliže mu to jeho poměry nedovolují, je soud povinen mu přiznat tomu odpovídající osvobození od soudních poplatků (v plném rozsahu, zčásti, pro část řízení nebo jen pro některé úkony). Účastník je přitom povinen soudu prokázat věrohodným způsobem své poměry, které jsou rozhodné pro posouzení důvodnosti jeho žádosti (srov. v literatuře shodně Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2009, str. 953“.

Dále je judikatura Nejvyššího soudu a Ústavního soudu jednotná v závěrech, podle nichž:

> 1) Určujícím kritériem, na základě kterého soud rozhoduje o návrhu účastníka řízení podle ustanovení § 138 odst. 1 o. s. ř., je objektivní schopnost zaplatit soudní poplatek ve stanovené výši. Existuje-li objektivní neschopnost účastníka zaplatit soudní poplatek, může soud dospět k závěru o nepřiznání osvobození od soudních poplatků zásadně toliko v případě, že jde o svévolné či zřejmě bezúspěšné uplatňování práva (srov. např. nálezy Ústavního soudu ze dne 27. 2. 2013, sp. zn. IV. ÚS 3543/12 a ze dne 2. 10. 2008, sp. zn. II. ÚS 1619/08).
>
> 2) Zájem státu na vymožení částky odpovídající soudnímu poplatku nemůže dosáhnout intenzity zájmu účastníka řízení na přístup k soudu; to je ostatně zřejmé i ze samotného poslání právní úpravy individuálního osvobození od soudních poplatků (srov. důvody nálezu Ústavního soudu ze dne 22. 8. 2013, sp. zn. I. ÚS 731/2013).
>
> 3) Objektivní nedostatek finančních prostředků (fyzické či právnické osoby) se nesmí stát pro účastníka řízení překážkou přístupu k soudu. V této souvislosti je nutno vycházet z objektivní nemožnosti účastníka řízení splnit předpokládanou poplatkovou povinnost v řízení, kdy je reálně vyloučena možnost i případné dispozice s majetkem účastníka za účelem jeho zpeněžení pro úhradu předpokládaného soudního poplatku (srov. důvody usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2013, sp. zn. 30 Cdo 1359/2013, včetně tam obsažených odkazů na rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 5. 2004, sp. zn. 5 Ads 11/2004 a ze dne 24. 8. 2010, sp.

zn. 1 As 23/2009).

4) Výše „základního kapitálu“ společnosti s ručeným omezeným sama o sobě nevypovídá nic o tom, jaká je hodnota obchodních podílů představujících účast jednotlivých společníků na společnosti (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2005, sp. zn. 29 Odo 440/2004, uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 3, ročník 2006, pod číslem 37).

Z odůvodnění napadeného rozhodnutí je dále zřejmé, že žalovaný v podaném odvolání poukázal na „oznámení o zamítnutí žádosti o poskytnutí osobního úvěru“ (k zaplacení soudního poplatku), nicméně odvolací soud uvedenou listinu (ve vazbě na možnost a schopnost žalovaného uhradit soudní poplatek) nijak nevyhodnotil.

Rovněž pouhé „konstatování“ o pravidelném příjmu žalovaného (a jeho manželky) nelze samo o sobě – bez vazby na výši soudního poplatku – považovat za důvod, pro který by mělo být žalovanému zcela odepřeno osvobození od soudních poplatků.

Z výše uvedených důvodů je nepochybné, že rozhodnutí odvolacího soudu, založené na tom, že příčinou nepříznivé majetkové (finanční) situace žalovaného, jež by odůvodňovala přiznání osvobození od soudních poplatků, by musel být zásah vyšší moci, živelná pohroma či odcizení majetku, zdravotní důvody nebo jiné závažné důvody, které by žalovanému bránily k dosažení vyšších výdělků, tj. okolnosti neovlivnitelné samotným žalovaným, a že žalovaný je schopen si prostředky na zaplacení soudního poplatku obstarat, není správné.

Nejvyšší soud je proto podle ustanovení § 243e odst. 1 a odst. 2, věty první, o. s. ř. zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.